

riella karaktären på de biologiska orsakssambanden. Desto mer förvånad blev jag över hennes hypotes angående »... alla överaktiva barn med koncentrationsstörningar som nu diagnostiseras... Har en del av dem som spädbarn blivit alltför starkt stimulerade av ljud och andra intryck som de inte var mogna för?...» (sidan 95) »Hypotesen» är dock en fråga, och det var nog enda gången under läsningen av denna bok som jag undrade hur mycket författaren egentligen »hade på fötterna».

Intressant om gränlandet mellan kropp och själ

Sammanfattningsvis var det en av de mest intressanta och spännande böcker jag läst om vår ständiga utmaning – gränlandet mellan kropp och själ. Den kan varmt rekommenderas. •

Bröd för munnen och bröd för själen

Eva Ström. **Bröd**. 173 sidor. Stockholm: Bonniers 1999. ISBN 91-0-057038-9.

Recensent: Lars Erik Böttiger, professor Saltsjö-Boo.

Eva Ströms nya bok »Bröd», är en E-brevroman. Den 43-åriga Elisa hittar en judisk kalender på ett slarvigt städad hotellrum i Stockholm. I boken finns namnet på en rabbin. Elisa börjar skriva brev till honom, de flesta från en flygresa som hon gör för att delta i ett släktemöte på den amerikanska västkusten. Rabbinen svarar på de första breven med några vykort, men under resans gång får hon inga svar, trots att hon noggrant uppger var i USA hon befinner sig. Hon fantiserar fram en bild av rabbinen, som hon sedan retar sig på, hon betraktar honom som »sin surmulna, motsträviga gud». Men hon behöver honom för att få svar på en brännande fråga, en fråga som hon vill att rabbinen skall gissa vilken det är. I sista brevet från Elisa får vi veta att han aldrig gissade gåtan och aldrig gav något svar på hennes böner.

Sökande efter religionen

Min gissning har jag velat antyda med titeln på min anmälan – Elisans frå-

ga är den grundläggande, finns det en gud och kan han hjälpa mig? Frågan har länge, kanske alltid, funnits i och bakom Eva Ströms texter, mer eller mindre uttalad. »I Kärleken till matematiken», diktsamlingen från 1989, kommer den i dagen: Hur ser min religion ut? Vad bekänner jag mig till? »Bröd» handlar om brödet för munnen, barndomens slarvigt margarinbredda smörgåsar, som barnet Elisa fann på köksbänken när hon från skolan kom till det tomma hemmet. Med bakat bröd av flera smaker och konsistenser minns Elisa sin barndom, minns den träget arbetande tysta handlarfamiljen, minns Sasse, som begick självmord, han var »håmå» som den ständigt bättre vetande äldre Gisela anförtrorde henne. Minns så mycket som varje vuxen kan återkalla i minnet och som varje barn har upplevt, i en eller annan form. Hon bodde på Födelsegatan, i Födelsehuset, båda orden stavade med stor bokstav. Fadern är en av barndomens huvudpersoner. Eva Ström förlorade tidigt sin far i en olyckshändelse. Han för Elisa in i böckernas värld, det är högtidsstunder när han läser högt för barnen och när han ställer till med gäsfest. Mor och mormor är sinsemellan helt olika, något som konkret skildras genom hur de bakar och hur deras bröd smakar, moderns härliga »pösigt gyllenbruna bullar», mormoderns mer drömmande, mer mjölfyllda deg, som snabbt blev kompakt. Elisa föredrar sin mors bröd, modern ger henne »den rätta bönen», brödet och bönen kommer genom modern.

Eva Ström har skrivit en genuin barndomsskildring, där jag är säker på att alla kan känna igen sig, minnas bar-

nets sätt att uppleva sin omvärld. Men det är också en bok där sökandet efter religionen ständigt finns med, även om svaret inte blir mycket tydligare än frågan som ställdes i »Kärleken till matematiken». Ändå kommer behovet av en gud fram mycket starkare här än tidigare i Eva Ströms författarskap, här finns den gamla världen mot den nya, här finns judendomen och gamla testamentet mot det nya. Här finns barnet som lär mot den vuxna människan som söker. Och trots att hon inte får något svar av rabbinen, känner hon sig i slutraderna underligt lätt om hjärtat. Hon reste, trodde hon, till USA men kom tillbaka till barndomen, till Födelsehuset – och Födelsekyrkan – och Betlehem? Elisa slutar sitt sista brev med en snöliknelse: »Jag mindes plötsligt hur det var att vara barn, det var ungefär som den doft man känner när det har snöat, en doft i luften som är mycket kännbar, men alldeles omöjlig att beskriva».

Roman med många bottenar

Jag tycker mycket om både doften och smaken av det bröd Eva Ström har bakat – det har många bottenar. •

Läkaren och makten i romanform

Per Olov Enquist. **Livläkarens besök**. 388 sidor. Stockholm: Norstedts, 1999. ISBN 1-1-300755-6.

Recensent: Carl-Magnus Stolt, professor i humanistisk medicin, Karolinska institutet, Stockholm.

En gång såg jag författaren PO Enquist i Stockholms tunnelbana. Som gammal höjdhoppare var han huvudet högre än alla andra på perrongen. Höjer sig över mängden gör också hans senaste roman »Livläkarens besök». Det är inte vilken roman som helst. Stundtals är den, i mitt tycke, lysande litteratur, med betydande filosofiskt djup och språklig skönhet.

Medicinshistoriskt kunnande

PO Enquist har ju en betydande produktion bakom sig. Jag kan inte skriva

med att ha läst allt, men den medicinhistoriskt orienterade läsaren minns säkert hans tidiga 60-tals roman »Magnetisörens femte vinter». På mer än ett sätt ser jag förbindelser mellan dessa båda romaner. Enquist besitter ett avsevärt medicinhistoriskt kunnande, även om han i »Livläkarens besök» gör sig skyldig till ett i och för sig begripligt faktamisstag. Detta är absolut inget som kastar någon skugga över romanen. Det är en obetydlig detalj när Enquist skriver om de förebyggande åtgärder man under 1700-talets slut företog mot smittkoppor. Vad man gjorde var koppypning, vilket betydde att man tog smittkoppsmaterial och ympade in på friska personer. Detta kallas just att »koppypa», eller bara »ympa». Men när Enquist vid flera tillfällen skriver om detta i romanen använder han genomgående verbet »koppa». Men att koppa är något helt annat. När man koppade applicerade man genom undertryck kopphorn på huden för att dra det onda blodet ur kroppen. Men som sagt, detta är en detaljanmärkning, och jag förstår att det är lätt att förväxla begreppen koppning och koppypning. Nog om detta!

Levandegör det förflutna

Få författare kan som Enquist med några få meningar föra läsaren tillbaka och levandegöra det förflutna. Hans metod för att åstadkomma detta är givetvis att krypa in under skinnet på de centrala personer han skildrar. I »Livläkarens besök» har han sökt sig tillbaka till 1700-talets slut i Danmark. På tron satt den förmodligen sinnessjuka kungen Christian den sjunde, med sin

»frostskada i själen», som Enquist så vackert uttrycker det. Romanen handlar om maktspelet runtom denne monark. På våren 1768 anställdes den tyske läkaren och upplysningsmannen Johann Friedrich Struensee som kungens livläkare, och fyra år senare avrättades han. Struensee tycks ha varit en lyhörd läkare, men hans läkardygder i form av tystlåtenhet och lyssnande väckte naturligtvis tidigt onda aningar och småningom hat bland andra maktsträvare. Genom sin ödmjuka förståelse för den sinnessjuka kungen vann han dennes förtroende, och sakta fick Struensee allt mer makt, för att till slut vara den styrande. Från början tycks det inte ha varit något han strävade efter. Att vinna den övergivna, ensamma, vackra, unga, förtvivlade och från England importerade drottningens djupa kärlek var kanske heller inget han från början tänkte sig. Men så blev det, kanske med kungens goda minne.

Strömningarna inom medicinen på 1700-talet

Struensees medicinhistoriska bakgrund är intressant, och Enquist visar där prov på god känsla för strömningarna inom medicinen under 1700-talets slut. Struensee tycks ha varit kraftigt influerad av medicinska systembyggare som Friedrich Hoffman och Julien de la Mettrie (även om Enquist inte nämner dem). Den sistnämndes berömda bok, »Människan maskinen», hade utkommit 1748. Denna la Mettries metafor använder Enquist flera gånger när han beskriver Struensees tänkande.

Historisk dokumentärroman med vackert förtätat språk

»Livläkarens besök» kan naturligtvis läsas som ett exempel på hur en läkare när den politiska makten. Man kan också läsa »Livläkarens besök» som den historiska dokumentärroman den är. På ett sätt lyfter boken då fram en fråga som borde vara central för alla historiker: Vad skall vi med historia till? Kanske är det så att vetenskapliga historiker skall försöka ta reda på så starka fakta som möjligt, för att sedan lägga dessa i händerna på bland annat skönlitterära författare. I bästa fall skall dessa sedan med ett vackert förtätat språk, eftertänksamt och med respekt för komplexiteten i existentiella frågor, återlämna historien till människorna. Det tycks mig som om Enquist i »Livläkarens besök» i alla avseenden lyckats med detta. •

Boknotiser

Luisa Escuder Miquel. **Astmamottagning – start och utveckling.** 87 sidor. Mölndal: Glaxo Wellcome AB, 1999. ISBN 91-88286-49-5.

Ulla Carlsson, red. **Fortsättning följer ... Intervjuer med ryggmärgsskadade och anhöriga.** 143 sidor. Stockholm: Riksförbundet för trafik- och polioskadade, 1999. ISBN 91-89064-09-7.

Ulla-Karin Schön. **Bättre livsvillkor? De medicinskt färdigbehandlade fyra år efter psykiatireformen.** Rapport 4:1999. 76 sidor. Stockholm: FoU-enheten/psykiatri, Västra Stockholm, 1999. ISSN 1401-2642.

Johan Svensson. **»Dubbelddiagnos». Gnistan och Nyängsvägen – ett samverkansprojekt för missbrukare med psykiska störningar.** Rapport 5:1999. 95 sidor. Stockholm: FoU-enheten/psykiatri, Västra Stockholm, 1999. ISSN 1401-2642.

Henry Egidius. **PBL och casemethodik. Hur man gör och varför.** 96 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1999. Pris 228 kr. ISBN 91-44-01187-3.

Tor Lindberg, Hugo Lagercrantz, red. **Barnmedicin.** 617 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1999. Pris 804 kr. ISBN 91-44-00980-1.

Matti Sillanpää, Lennart Gram, Svein I Johannessen, Torbjörn Tomson, eds. **Epilepsy and mental retardation.** 212 Sidor. Petersfield-Philadelphia: Wrightson Biomedical Publishing, 1999. Pris £39. ISBN 1-871816-41-6.

Clarence Crafoord, red. **På lång sikt. Fem fallstudier av tidig personlighetsstörning i långtidspsykioterapi.** 344 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1999. Pris ca 335 kr. ISBN 91-27-07755-1.

Görel Kristina Näslund. **Det goda skrattet. En bok om humor och hälsa.** 195 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1999. Pris ca 285 kr. ISBN 91-27-07739-X.

Berndt Stenlund. **Det sköra benet. Fakta om folksjukdomen osteoporos.** 118 sidor. Stockholm: Förlagshuset Gothia, 1999. ISBN 91-7205-206-6.